

Ohranjanje barij v Alpah

Delovna skupina Varstvo tal Alpske Konvencije

Mandat 2023–2024

Protokol Alpske konvencije o varstvu tal pogodbenice zavezuje k ohranjanju talnih ekosistemov na območju mokrišč in barij v Alpah. Alpska močvirja predstavljajo dragocene habitate, ki imajo ključno vlogo pri vzdrževanju hidrološkega ravnovesja, varovanju biotske raznovrstnosti, ohranjanju krajinske pestrosti ter blaženju podnebnih sprememb. Barja so kompleksni ekosistemi, ki zagotavljajo številne bistvene ekosistemske storitve. Njihovo degradiranje zaradi črpanja, gradnje odvodnih sistemov ali neustreznega upravljanja pomeni skoraj nepovraten proces, ki ga je mogoče omiliti šele po desetletjih – če sploh.

Ta izjava o barih vsebuje opredelitev in opis njihovih značilnosti ter nabor ustreznih instrumentov in ukrepov za njihovo varstvo. Dokument dopolnjujejo izbrani primeri dobrih praks.

Pomen in značilnosti barij

- Barja imajo ključno vlogo pri zagotavljanju ekosistemskih storitev, zlasti regulativnih (sekvestracija ogljika in uravnavanje podnebja, shranjevanje in filtriranje vode), podpornih (zagotavljanje habitatov) ter kulturnih (rekreacijske in zgodovinske). Zaradi svoje izjemne filtrirne funkcije so barja pogosto označena kot »*ledvice krajine*«.
- Barja ustvarjajo specifične ekološke razmere in predstavljajo življenjski prostor številnim redkim in specializiranim mikrobnim, rastlinskim in živalskim vrstam. Pogosto so žarišča biotske raznovrstnosti ter imajo bistveno vlogo pri ohranjanju redkih in ogroženih vrst.
- Barja nastajajo več tisoč let, pri čemer šotni nanosi ohranjajo edinstvene arheološke in paleoekološke zapise. Predstavljajo žive arhive zgodovinskih krajin, preteklih naravnih okolij in človekovih dejavnosti ter so pomemben del naše kulturne dediščine. Zaradi omejenih možnosti rabe so bila številna barja v preteklosti izsušena ali se še vedno izsušujejo za potrebe travnikov, pašnikov, kmetijskih površin, gospodarskih gozdov, gradnje ali drugih oblik rabe prostora.
- Njihova majhnost in velika ozemeljska razpršenost sta razloga, da se degradaciji in uničenju barij v Alpah ne posveča dovolj pozornosti.



Opredelitev barij kot organskih tal

V skladu s smernicami IPCC iz leta 2006 za nacionalne evidence toplogrednih plinov ter v skladu z Uredbo EU o obnovi narave se kot podlaga za to izjavo uporablja naslednja opredelitev.

Barja se kot organska tla opredelijo na podlagi meril 1 in 2 ali 1 in 3, kot sledi:

- 1) Debelina organskega horizonta je enaka ali večja od 10 cm. Če je horizont tanjši od 20 cm, mora vsebovati najmanj 12 % organskega ogljika, upoštevano do globine 20 cm.
- 2) Tla, ki niso trajno nasičena z vodo za obdobje, daljše od nekaj dni, morajo vsebovati več kot 20 % organskega ogljika po masi (kar ustreza približno 35 % organske snovi).
- 3) Tla, ki so podvržena nasičenju z vodo in izpolnjujejo enega od naslednjih pogojev:
 - a) vsebujejo najmanj 12 % organskega ogljika po masi (kar ustreza približno 20 % organske snovi), kadar tla ne vsebujejo gline;
 - b) vsebujejo najmanj 18 % organskega ogljika po masi (kar ustreza približno 30 % organske snovi), kadar tla vsebujejo 60 % ali več gline;
 - c) vsebujejo sorazmerno količino organskega ogljika, določeno glede na sorazmerno količino gline.

Primerni instrumenti in ukrepi za varstvo barij

Pravna podlaga in strategije

Agenda 2030 za trajnostni razvoj je temeljni globalni strateški dokument, ki se v širšem smislu nanaša tudi na šotišča (Cilj 15: varovati in obnoviti kopenske ekosisteme ter spodbujati njihovo trajnostno rabo ter preprečiti degradacijo zemljišč ter izgubo biotske raznovrstnosti).

Skoraj vsi od 23 ciljev svetovnega okvira za biotsko raznovrstnost Kunming-Montreal se v določeni meri nanašajo tudi na šotišča v Alpah.

Protokol Alpske konvencije o varstvu tal (9. člen) pogodbenice zavezuje k varovanju tal na mokriščih in barjih. Za doseg tega cilja je treba uporabo šote v največji možni meri opustiti ter spodbujati razvoj in uporabo nadomestnih proizvodov; izsuševalni ukrepi naj se omejijo zgolj na vzdrževanje obstoječih omrežij; barjanskih tal naj ne bi uporabljali ali pa naj bi v primeru kmetijske rabe z njimi gospodarili tako, da se ohrani njihova svojevrsnost.

Med druge pomembne pravne podlage in politične zaveze na mednarodni in evropski ravni, ki vsebujejo določbe o barjih, sodijo: Evropski zeleni dogovor, Strategija EU za biotsko raznovrstnost do leta 2030, Direktiva EU o pticah, Direktiva EU o habitatih, Okvirna direktiva EU o vodah, Skupna kmetijska politika EU, Ramsarska konvencija ter Okvirna konvencija Združenih narodov o spremembi podnebja. Posebno pozornost si zasluži tudi priprava nove Uredbe EU o obnovi narave ter Direktive o monitoringu in odpornosti tal.

Zbiranje, izboljševanje in usklajevanje podatkov

Uspešno varstvo in obnova barij zahtevata celovito, zanesljivo in ažurno zbirko podatkov, ki vključuje tudi zgodovinske podatkovne nize. Takšna zbirka je bistvena za ugotavljanje dejanskega stanja barij.

Varstvo in obnova v praksi

Pogodbenice Alpske konvencije sprejemajo ukrepe na lokalni, regionalni in nacionalni ravni za varstvo in obnovo barij, in sicer:

- Programi in načrti: načrti upravljanja, programi financiranja, pogodbeno varstvo narave ter povezovanje varstva šotišč z drugimi programi kot so varstvo podnebja, upravljanje z vodami, protipoplavna zaščita, biotska raznovrstnost, prostorski razvoj, kmetijstvo in gozdarstvo.
- Izvedbeni ukrepi: vzdrževalni ukrepi, upravljanje obiska, renaturacijski ukrepi, vključno z monitoringom in preverjanjem uspešnosti.
- Ozaveščanje: obveščanje, usposabljanja in izobraževalni programi, kampanje, publikacije ter organizacija dogodkov.
- Raziskave: zbiranje podatkov in kartiranje (npr. karte šotišč).
- Varstvo s strani javnega sektorja: ustanavljanje zavarovanih območij ter varovanje preko odkupa zemljišč v javno last.

Kombinacija prostovoljnih in zavezujočih ukrepov, ki ustvarjajo spodbujevalne mehanizme za rabo kmetijskih in gozdarskih zemljišč, prilagojene značilnostim posameznih območij, je ključnega pomena za varstvo in obnovo barij v alpskem prostoru.

Sodelovanje

Varstvo teh dragocenih habitatov je izjemno zahtevna naloga, ki jo je mogoče uresničiti le s sodelovanjem številnih deležnikov. Za uspešno izvajanje projektov je potrebno sodelovanje ter soglasje lastnikov in upravljavcev zemljišč.

Finančni okvir

Ukrepi za varstvo nedotaknjenih barij in tistih, ki se uporabljajo, zahtevajo ustrezna finančna sredstva. Hkrati dejavnosti, ki so v nasprotju s temi ukrepi, ne smejo oziroma ne smejo več prejemati podpore.

Priloga: Izbrani primeri dobrih praks

Splošno: Paludikultura

Uporaba mokrih šotišč za kmetijske in gozdarske namene se imenuje paludikultura. Poleg tradicionalnega, a manj donosnega upravljanja v obliki travniških sadovnjakov že obstaja širok nabor proizvodov, pridobljenih z rabo mokrih šotišč. Klasična kmetijska raba je mogoča z gojenjem trstičja, rogoza, visokih steblik, šotnih mahov in rosik, medtem ko je gozdarska raba omejena predvsem na sečno jelš. Pridelki se lahko uporabljajo kot surovina za plošče iz travnih vlaken za notranjo opremo in izdelavo pohištva, pa tudi kot polnilni ali izolacijski material. Poleg tega se iz trstičja in rogoza izdelujejo peleti, ki se uporabljajo kot vir energije.



© Sabine Wichmann

Avstrija: »Naravni vrt«

Pobuda »Naravni vrt« je bila ustanovljena v Spodnji Avstriji leta 1999 z namenom povečanja prisotnosti narave v domačih vrtovih in javnih zelenih površinah. Pobuda spodbuja ljubiteljske vrtnarje in lokalne skupnosti k opustitvi uporabe umetnih gnojil ter jih usmerja k oblikovanju vrtov brez pesticidov in brez šote. Pobuda »Natur im Garten« (Naravni vrt) je namenjena osveščanju potrošnikov, da se odločijo za uporabo substratov brez šote. Svetovanja se izvajajo neposredno na terenu s strani usposobljenih načrtovalcev vrtov in krajine, pa tudi prek t. i. »vrtnarskega telefona«.



© Naravni vrt

Nemčija: Zveza za barja Allgäu (Bavarska)

Zavezništvo zajema omrežje dragocenih visokih in prehodnih barij ter močvirij in razpršenih travnikov na območju ene najpomembnejših barjanskih krajin v Nemčiji. Nahaja se v predalpskem območju rek Iller in Lech ter obsega približno 2.250 ha. Cilji projekta so:

- zaščita in renaturacija funkcionalnih barjanskih ekosistemov s ponovno namočitvijo,
- ohranjanje biotske raznovrstnosti s prilagojeno rabo travnikov in planinskih pašnikov,
- vzpostavitev biotopskih povezav med barji in sosednjimi ekstenzivno obdelanimi kulturnimi krajinami,
- spodbujanje vzpostavitve vrednostnih verig v kmetijstvu,
- razvoj ponudb za naravni turizem.



© Bavarski deželni urad za okolje, Robert Traidl

Italija in Francija: [RestHAip](#): Ekološka obnova habitatov v Alpah

V obdobju 2017–2020 so se upravljavci zavarovanih območij in raziskovalni centri v dolini Aoste ter v francoskih departmajih Hautes-Alpes, Isère in Savoie posvetili ekološki obnovi habitatov, da bi preprečili degradacijo in izgubo biotske raznovrstnosti. Projekt se je osredotočil na vrednotenje ekosistemskih storitev na mokriščih, omejevanje širjenja invazivnih tujerodnih vrst, razvoj orodij za trajnostno ekološko obnovo.



© IAR – Regionalni kmetijski inštitut, Francesca Madormo

Lihtenštajn: Renaturacija v Lihtenštajnu

Ruggeller Riet je skupaj s Schwabbrünnen-Äscher največji močvirni kompleks s trstičjem v Lihtenštajnu. Kot ostanek nekoč obsežnih dolinskih barij v dolini Rena v Alpah je območje od leta 1978 zakonsko zaščiteno, od leta 1991 pa vključeno tudi na seznam območij Ramsarske konvencije. Gre za območje, ki ima velik pomen kot habitat za mokriščne vrste. V okviru renaturacijskih ukrepov je bila zgrajena zapornica v jarku, s čimer se omogoča zadrževanje vode na barju. Tako se spodbuja ponovna tvorba šote in posledično ponovno skladiščenje šote. Na

ta način je mogoče dolgoročno vezati CO₂.

Več informacij [najdete tukaj](#).



© Urad državne uprave Lihtenštajn

Slovenija: Obnova in izboljšanje stanja slovenskih mokrišč

Projekt [WETMAN](#) je izboljšal oziroma vzpostavil ugodne pogoje za ogrožene rastlinske in živalske vrste ter habitate. Glavni cilj projekta je bil izboljšati hidrološke razmere, odstraniti zarast in invazivne tujerodne vrste rib, preprečiti uničevanje ogroženih habitatov ter vznemirjanje ogroženih vrst z izgradnjo sprehajalnih poti. Pripravljene so bile tudi smernice za upravljanje pilotnih območij, ki so bile vključene v sektorske načrte za ohranjanje narave.



© 2011–2024 Wetman, Ohranjanje in upravljanje sladkovodnih mokrišč v Sloveniji

Švica: [Načrt za opustitev pridobivanja šote](#)

V Švici so barja od leta 1987 zakonsko zaščitena, pridobivanje šote pa ni več dovoljeno. Kljub temu se ocenjuje, da država letno uvozi več kot 500.000 m³ šote. Z namenom zmanjšanja okoljskih škod, ki nastajajo tudi v tujini, je Zvezni svet leta 2012 sprejel načrt za opustitev pridobivanja šote. Prva faza načrta predvideva, da v industriji sprejmejo prostovoljne ukrepe. Leta 2022 je bilo z določenimi relevantnimi sektorji (npr. hortikultura, urbano vrtnarjenje) podpisanih več sporazumov o sodelovanju, prav tako pa so bili preizkušeni substrati z zmanjšano vsebnostjo šote oziroma popolnoma brez šote.



© Zvezni urad za okolje